

Όταν η Θράκη γέννησε τη μουσική

/ [Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός](#)

«Από δε του μέλους και του ρυθμού και η μουσική πάσα θρακία νενόμισται...»
(Στράβων)

Όταν ο Ωκεανός παντρεύτηκε την Παρθενόπη απέκτησε δύο κόρες: την Ευρώπη και τη Θράκη... Στην έμπνευση του μύθου, οι δυο αδερφές δεν φάνταζαν τα αρχαία εκείνα χρόνια, «παράταιρες» όπως μπορεί σήμερα να μοιάζει ο «αδερφικός» συνδυασμός τους. Η πάλαι ποτέ Θράκη κάλυπτε μια τεράστια έκταση, που κατά τον Θουκυδίδη άγγιζε τον Δούναβη στο βορρά, τον Εύξεινο Πόντο στην Ανατολή, τον Στρυμόνα στη Δύση και το Αιγαίο πέλαγος στον Νότο. Με μια τέτοια γεωγραφική παρουσία, η μεταφορά της στο μύθο, μπορεί κάλλιστα, επάξια και σοφά να παίρνει τον ρόλο της αδερφής της γηραιάς Ηπείρου...

Μα το μεγαλείο της Θράκης, που υπονοείται καταρχάς από τη μυθική τιτανική καταγωγή της, έχει ένα πιο σημαντικό ιστορικό έρεισμα για να αποκαλυφθεί. Μέσα από την αλάθητη ματιά των μύθων, η Θράκη υπήρξε η μάνα της μουσικής. Της «μουσικής» με όλη την αληθινή σημασία της. Συνώνυμη με την ιερότητα και το μυστήριο και πιστή γλωσσική «απόγονος» του «μω».

Νομίζω ότι μια παρένθεση εδώ επιβάλλεται, γιατί «αρχή παιδεύσεως η των ονομάτων επίσκεψις» όπως έλεγε και ο Αντισθένης: Η λέξη «μουσική» γεννήθηκε από τη «Μώσα», την δωρική λέξη για τη Μούσα, που προέρχεται με τη σειρά της από το αρχαιοελληνικό ρήμα «Μω» το οποίο σημαίνει «ζητώ, εξερευνώ». Αξίζει να αναρωτηθεί κανείς πόσοι άραγε μουσικοί σήμερα γνωρίζουν τη σημασία αυτή, της

τέχνης που υπηρετούν; Τυχαία, νομίζετε, οι αρχαίοι μας παππούδες ονόμασαν αυτήν την τέχνη «μουσική»; Τυχαία «μουσικός» γι' αυτούς σήμαινε «ο μορφωμένος άνθρωπος», ο πεπαιδευμένος και ο καλλιεργημένος, αυτός δηλαδή που «ζητούσε», που «εξερευνούσε»; Και δεν νοούνταν η μουσική, τουλάχιστον ως τον 4ο αι. π.Χ. ως τέχνη ξεχωριστή από την ποίηση και την στιχουργική. Να πώς οι λέξεις των αρχαίων μας προγόνων μας δείχνουν τον δρόμο και το νόημα... Κι αν θέλαμε να το πάμε ακόμα πιο μακριά, θυμάστε εκείνη τη λέξη που καμιά φορά, που και που, ίσως και τυχαία πλέον ακούγεται; Εννοώ το «μεράκι», ο «μερακλής». Το μεράκι είναι λέξη τουρκική. Είναι η λέξη «μεράκ» (merak) που σημαίνει «περιέργεια και αναζήτηση»... Κι όντως οι γείτονές μας, διατήρησαν το «μεράκ» όχι μόνο στο λεξιλόγιό τους αλλά και στην ψυχή τους, στα μουσικά. Την μουσική τους -που επί της ουσίας θεμελιώθηκε ως επί το πλείστον πάνω στην ελληνική μουσική παράδοση, όπως διαμορφώθηκε κατά το βυζάντιο και έχοντας τις βάσεις της στην αρχαία ελληνική μουσική - την τιμούν και την αναδεικνύουν τόσο στην καθημερινότητά τους όσο και σε κρατικό επίπεδο, σε αντίθεση μ' εμάς. Αυτό όμως είναι ένα άλλο κεφάλαιο, όχι της παρούσης... κι η παρένθεση κλείνει.

Η Θράκη έμελλε να φιλοξενήσει, στους όμορφους τόπους της, τους πρώτους και σημαντικότερους Έλληνες μουσικούς και υμνωδούς.

Η Δήλος μπορεί να έδωσε καταφύγιο στη γέννηση του θεού της μουσικής και να έγινε το αγαπημένο νησί του Απόλλωνα, την τέχνη του όμως αυτός θέλησε να την παραδώσει σε ένα παιδί της Θράκης, τον ΟΡΦΕΑ. Ο μύθος λέει πως ο Απόλλωνας χάρισε στον Ορφέα τόσο την απaráμιλλη τέχνη του στο παίξιμο της λύρας όσο και μαντικές δυνάμεις. Του έδωσε ακόμα και την πεντάχορδη λύρα του (το όργανο που εφηύρε ο Ερμής, απ' τον οποίο το πήρε επίσης ως δώρο ο Απόλλωνας). Σ' αυτήν αργότερα ο Ορφέας πρόσθεσε δύο ακόμα χορδές. Γιος του πρίγκιπα της Θράκης Οίαγρου και της Μούσας Καλλιόπης, προστάτιδας της Επικής Ποίησης, ο Ορφέας υπήρξε ο πρώτος και ο μεγαλύτερος σε ικανότητα και τέχνη μουσικός. Ο Πίνδαρος

τον ονόμασε «πατέρα των τραγουδιών». Με δασκάλες τις Μούσες, το παίξιμο και η φωνή του μάγευε ανθρώπους και ζώα, ημέρευε ακόμα και τους «θυμούς» της φύσης και μετακινούσε βουνά και δέντρα. Με τη σαγήνη της μουσικής του προσέλκυσε την Ευρυδίκη κι ο ίδιος γοητευμένος απ' τη δική της ομορφιά αποφάσισε σύντομα να την κάνει γυναίκα του. Οι μοίρες όμως άλλα είχαν ορίσει για τη ζωή τους. Λίγες μέρες μόλις μετά το γάμο τους, μια οχιά δάγκωσε την όμορφη Ευρυδίκη και την έστειλε στον κρύο κόσμο του Πλούτωνα. Ο Ορφέας, μη μπορώντας να αντέξει το χαμό της αγαπημένης του, αποφασίζει να κατέβει στον Άδη, για να την πάρει μαζί του στη ζωή. Στο παίξιμο της λύρας του, που κάποτε ακινητοποίησε τις συμπληγάδες πέτρες, δίνοντας την ευκαιρία να περάσουν ανάμεσά τους τα πλοία των αργοναυτών και νάρκωσε τον δράκοντα της Κολχίδας, που φυλούσε το «χρυσόμαλλο δέρας», ούτε ο Άδης μπορούσε να αντισταθεί. Ο φύλακας Κέρβερος χαλάρωσε στους θελκτικούς ήχους των χορδών και της φωνής του Ορφέα, ο Τάνταλος ξέχασε τη δίψα του, οι Ερινύες δάκρυσαν κι ο Πλούτωνα με την Περσεφόνη τόσο που συγκινήθηκαν ώστε του έδωσαν την άδειά τους να πάρει μαζί του την Ευρυδίκη και να γυρίσουν οι δυο τους στη ζωή. Υπό έναν όμως όρο.... Μέχρι να φτάσουν στον πάνω κόσμο, ο Ορφέας δεν έπρεπε να γυρίσει να αντικρίσει την Ευρυδίκη. Οι πύλες του Άδη άνοιξαν, μα πριν ακόμα προλάβουν να τις διαβούν, απ' τη μεγάλη του επιθυμία να αντικρίσει την αγαπημένη του, ο Ορφέας παραβίασε τον όρο, αφήνοντας την Ευρυδίκη για πάντα πλέον στον κόσμο των νεκρών.

Ο μύθος, για τον θάνατο του Ορφέα, λέει ότι κατασπαράχθηκε από τις Μαινάδες (ή «Βάκχες» ή «Θυιάδες», δηλαδή τις γυναίκες που έπαιρναν μέρος στους θιάσους των Διονυσιακών τελετών, γνωστές στη Θράκη ως «Βασσάρες» ή «Βασσαρίδες»), μετά από εντολή του θεού Διονύσου, επειδή περιφρονούσε τα μυστήριά του [Είναι γνωστό ότι ο ορφισμός καλούσε τον κόσμο σε μια ηθική ζωή, ενισχύοντας μέσα από νηστείες, αποχή από ζωικές τροφές και θρησκευτικούς καθαρμούς, το «θεικό» στοιχείο του ανθρώπου σε βάρος της τιτανικής φύσης του (δηλαδή των ζωικών, σωματικών του επιθυμιών), σε αντίθεση με την διονυσιακή λατρεία, στην οποία κυριαρχούσε η ωμοφαγία και η βακχική έκσταση στα διονυσιακά «όργια» (όργιο= θρησκευτική τελετή, έργο ιερό) που «έφερνε», σύμφωνα με τις θιασώτες του Διονύσου, «το θεό μέσα στον άνθρωπο»]. Κάποιες ακόμα εκδοχές σχετικά με το θάνατό του είναι πως αυτός οφείλεται στο Δία, ο οποίος τον σκότωσε με κεραυνό, γιατί αποκάλυπτε στον κόσμο, μέσα από τα μυστήριά του, μεταφυσικές αλήθειες ή ότι ο ίδιος αυτοκτόνησε, μην μπορώντας να αντέξει τον οριστικό πλέον χαμό της Ευρυδίκης. Σύμφωνα πάντως με τον μύθο του κατακερματισμού του από τις «μαινάδες», αρχικά του έριξαν πέτρες και κλαδιά, την ώρα που εκείνος έπαιζε τη λύρα του. Ήταν τόσο όμως μαγευτική η μελωδία του που ακόμα και τα κλαδιά κι οι πέτρες «αρνήθηκαν» να τον χτυπήσουν. Εξαγριωμένες οι μαινάδες όρμηξαν επάνω

του και τον κατέσχισαν. Τα διαμελισμένα κομμάτια του τα πέταξαν στον Έβρο μαζί με τη λύρα του. Όταν το κεφάλι του συναντήθηκε με τη λύρα του, μας λέει ο Λουκιανός, στο ποτάμι, αυτή άρχισε να βγάζει πένθιμους ήχους. Οι Μούσες μάζεψαν τα μέρη του σώματός του και έθαψαν το κεφάλι του στο νησί της Σαπφούς και του Αλκαίου, στη Λέσβο (στο μέρος: «Αντισσα»), όπου το ξέβρασε το κύμα και το υπόλοιπο σώμα του στους πρόποδες του Ολύμπου, όπου η παράδοση λέει πως στο σημείο εκείνο τ' αηδόνια κελαηδούν πιο γλυκά από οπουδήποτε αλλού. Μετά από θερμή παράκληση του Απόλλωνα και των Μουσών, τη λύρα του την τοποθέτησε ο Δίας ανάμεσα στα άστρα.

Τη λύρα αυτή, οι Νύμφες την πήραν και την παρέδωσαν σε έναν άλλο σπουδαίο μουσικό, γέννημα της Θράκης, στον ΜΟΥΣΑΙΟ, που σημαίνει το όνομά του: άνθρωπος των Μουσών. Γιος του Αντίφημου και της Σελήνης, αναφέρεται στις παραδόσεις και ως μαθητής του Ορφέα, ενώ κατ' άλλους γιος του. Ήταν εκτός από μουσικός, ιερέας και μάντης. Όπως παρατηρούμε το στοιχείο της μαντικής, ήδη από τον Απόλλωνα και στη συνέχεια τον Ορφέα, συνοδεύει τη μουσική...Με τη μουσική του, ο Μουσαίος θεράπευε ακόμα και αρρώστους. Έγραψε πολλούς ύμνους ενώ σε αυτόν αποδίδεται η επινόηση του δακτυλικού εξάμετρου στην ποίηση.Είχε επίσης συμβάλλει δυναμικά στην ίδρυση των ελευσινίων μυστηρίων.Σύζυγός του ήταν η Ελευσίνα Διηόπη, με την οποία, σύμφωνα με έναν μύθο, απέκτησε ένα γιο, έναν άλλο μεγάλο αρχαίο μουσικό, τον ΕΥΜΟΛΠΟ, γεννάρχη του γένους των ευμελπίδων. Αλλού ο Εύμολπος, ο ιεροφάντης με την γλυκύτατη φωνή, φέρεται ως γιος του Ποσειδώνα.

Ακόμα ένας μυθικός μουσικός της Θράκης υπήρξε ο ΘΑΜΥΡΙΣ. Γιος του Φιλάμμωνα (ο οποίος ήταν γιος του Απόλλωνα και ιδρυτής μυστικών λατρειών, όπως της Λέρνας) και της νύμφης Αγριόπης, κατά τον Πausανία, ή κατ' άλλους γιος του Αθλίου ή της Μούσας Μελομένης, προστάτιδας της Τραγωδίας ή της Μούσας Ερατούς, προστάτιδας της Ερωτικής Ποίησης, ο Θάμυρις είχε μια δυσάρεστη ιστορία... Ο Πausανίας μας λέει πως σπουδαίος μουσικός καθώς ήταν αλλά και πολύ ωραίος στη μορφή, καυχήθηκε μια μέρα πως ξεπερνούσε σε ικανότητα κι αυτές ακόμα τις Μούσες. Οι Μούσες, για να τον εκδικηθούν, εξοργισμένες από την οίηση, τον κάλεσαν σε αγώνα μουσικό. Στον αγώνα, οι Μούσες νίκησαν και ως τιμωρία στον Θάμυρη για την βλασφημία και την υπερηφάνειά του, τον καταδίκασαν σε τύφλωση και του αφαίρεσαν τις μουσικές του ικανότητες. Ο Θάμυρις, μην μπορώντας πλέον να παίξει, πέταξε τη λύρα του βόρεια της αρχαίας Μεσσήνης, στο ρέμα της Βαλύρας (ονομάστηκε έτσι γιατί στα νερά του ο Θάμυρις έβαλε τη λύρα του).

Το όνομα των Θρακών είναι συνδεδεμένο από τα πανάρχαια χρόνια με την τέχνη

της μουσικής. Ο Όμηρος αναφέρει ότι η λατρεία των Μουσών ξεκίνησε από τη Θράκη, ενώ ο θεός της μουσικής Απόλλωνας λατρευόταν ιδιαιτέρως στον τόπο αυτό, γεγονός που αποδεικνύουν και τα μαντεία και τα ιερά του που έχουν έρθει στο φως από έδαφος της Θράκης. Το ίδιο διαδομένη ήταν η λατρεία των θρακών προς τον άλλο δεινό μουσικό και ανταγωνιστή του Απόλλωνα, Πάνα, αλλά και τον Διόνυσο, προς τιμήν του οποίου εισηγήθηκαν τη διοργάνωση μεγάλων τελετών (των οργιαστικών διονυσιακών τελετών) και στον οποίο είχαν αφιερώσει και ιερά (βλ. Ναός Διονύσου στα Άβδηρα, όπου υπάρχει και μαντείο του Απόλλωνα και Μαντείο του Διονύσου στη Ροδόπη). Σύμφωνα με τον Στράβωνα, οι Θράκες μετέφεραν τη μουσική παντού: «Μέχρι της Ινδικής εκείθεν και την πολλήν μουσικήν μεταφέρουσιν». Τα όργανα δε που χρησιμοποιούσαν, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των ιστορικών αλλά και τις ζωγραφικές απεικονίσεις σε αναθηματικά πλακίδια, αγγεία κ.ο.κ. ήταν η λύρα, η κιθάρα, οι αυλοί, η σύριγξ, ο άσκαυλος (γκάιντα) ή ψαλτήρα, τα τύμπανα, τα κύμβαλα, τα κρόταλα, ή βάρβιτος αλλά και ο ύδραυλος. Οι υπόλοιποι Έλληνες, πολλά από τα όργανα αυτά τα δανείστηκαν από τους Θράκες. Και στους νεότερους χρόνους όμως, οι Θράκες, διακρινόμενοι για την αγάπη, την έφεση αλλά και την ικανότητά τους στη μουσική, έπλασαν ήχους ιδιαίτερους, χρησιμοποιώντας, ειδικά από τους βυζαντινούς χρόνους και έπειτα, τα ηχοχρώματα των βυζαντινών μελών, όπως αυτά διαμορφώθηκαν την περίοδο εκείνη. Σήμερα τα είδη της μουσικής της είναι πολλά και ποικίλα. Ακούγοντας τα τοπικά παραδοσιακά της τραγούδια, διακρίνουμε αμέσως το χαρακτηριστικό της ιδιαιτερότητας των ήχων όχι μόνο σε σχέση με τις μουσικές των υπολοίπων περιοχών της Ελλάδας αλλά και μεταξύ των τριών της διαμερισμάτων. Η ποικιλία στους ήχους και στους ρυθμούς αλλά και στην ορχήστρα (η Ανατολική Θράκη χρησιμοποιεί κανονάκι, ούτι, λύρα πολιτική και κρουστά. Εν ολίγοις, κατά βάση βυζαντινά όργανα. Η Βόρεια Θράκη χρησιμοποιεί: λύρα θρακιώτικη, γκάιντα, φλογέρα, καβάλ και η Δυτική: κλαρίνο, ούτι και γενικά ένα κράμα από τα όργανα της Ανατολικής και της Βόρειας) είναι βασικό στοιχείο της θρακιώτικης παραδοσιακής μουσικής, που ασφαλώς και αυτή με τη σειρά της έλκει την καταγωγή της από την αρχαία ελληνική μουσική. Το κοινό χαρακτηριστικό των μουσικών της πάντως, που της προσδίδει και το γενικότερο χρώμα της, είναι η ευγένεια του ήχου της και ο πλούτος των μελισμάτων που απαιτεί στην απόδοσή της.

Νεκταρία Καραντζή

(Το άρθρο δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά, με κάποιες διαφοροποιήσεις σε ορισμένα σημεία, στο www.musicheaven.gr)

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

Απολλοδώρου, «Βιβλιοθήκη»

Απολλωνίου του Ροδίου, «Αργοναυτικά»

Παυσανία, «Αττικά»

Παυσανία, «Μεσσηνιακά»

Λουκιανού, «Προς τον απαίδευτον και πολλά βιβλία ωνούμενον»

Ομήρου, «Ιλιάδα»

Στράβωνα, «Γεωγραφικά» (βιβλίο Ζ΄)

Πηγή: nektariakarantzi.blogspot.gr